

vs. 32 een trotsaard, iemand, die louter uit hoogmoed zeide den dood niet te vrezen. Reeds Bileam sprak in zijn profetieën over Agag. Daaruit is door sommigen afgeleid, dat Agag een bijnaam van de machtige Amalekietische koningen geweest is (Num. 24 : 7). [24.

Agagiet. Zou wordt in Esther 3 : 1, 10 en 8:3,5 Haman genoemd. Misschien is dat geschied om zijn trotschheid, waarin hij Agag evenaarde. Het kan ook zijn, dat hij uit het koninklijke geslacht der Amalekieten was. Het laatste beweert Flavius Josefus (Oudh. 11 : 6, 5). [24.

Agapè of liefdemaal. Hieronder wordt verstaan een maaltijd, die in de oude kerk naast het avondmaal in zwang is geweest. Oorspronkelijk schijnt de agapè aan de viering van het avondmaal te zijn voorafgegaan. De gemeentelieden brachten zelven de spijzen en dranken mede, met name de gegoeden; de armen, die dit niet konden doen, waren niettemin welkom. Het karakter van de agapè was juist, dat men zich allen één voelde in Christus, en het onderscheid in rang en stand als 't ware weggevalen was. De agapè wordt het eerst vermeld in Judas vs 12 (2 Petr. 2 : 13). [20.

Agatho. Deze was paus te Rome van 678—681. Hij heeft groote verdiensten gehad in den Monotheïstischen strijd. Toen keizer Constantinus Pogonatus in Constantinopel een algemeen concilie bijeengeroepen had (dit concilie werd gehouden in 680) en wordt het eerste trullaansche genoemd, omdat het gehouden werd in het keizerlijk paleis, dat „trullus" heette), zond Agatho, die te Rome een vóór-synode gehouden had ter bescherming van de orthodoxe leer, een brief naar dit concilie, waarin hij zijn meening omtrent de twee willen in Christus uiteenzette, maar hij zond ook afgevaardigden, die het pauselijk gevoelen moesten verdedigen. En gelijk eens paus Leo I op het concilie te Chalcedon, waar het ging over de verhouding der twee naturen in Christus, zegevierde, zoo zegepraalde Agatho op het concilie te Constantinopel. Het concilie stelde namelijk vast de leer, dat in Christus twee willen waren, een Goddelijke en een mensche-lijke. En dat is de leer der kerk gebleven tot op heden. [24.

Agenda. Agenda is een Latijnsch woord, dat eigenlijk beteekent: wat gedaan moet worden. Op kerkelijk terrein is de betekenis dus: wat in de kerk behoort gedaan te worden m. a. w. hoe de eeredienst en alles wat daarmee in verband staat moet uitgeoefend worden. Het is duidelijk, dat het antwoord op de vraag, hoe de eeredienst moet ingericht worden, afhangt van de beschouwing, welke men heeft over het karakter van de kerk en vooral van de regering der kerk. De Roomsche kerk legt van boven af (dat brengt haar hierarchisch beginsel mede) de agenda op. Deze wordt doorgaans in haar midden anders genoemd. Zij spreekt van missale, rituale, enz. De Lutherischen hebben agenda, die ook opgelegd zijn. Dat staat in verband met de beschouwing, welke zij hebben over de verhouding van kerk en staat. De landsvorst is in de Lutherische kerk degene, die voor de inrichting van den godsdienst zorg draagt. Cujus regio, eius religio, dat wil met andere

woorden zeggen: wie heer is in het land, zet den godsdienst naar zijn hand. De Gereformeerden willen van deze inmenging van de overheid in kerkelijke zaken niets weten. Zij spreken dan ook niet van kerkelijke agenda, maar van kerkenordening. En deze kerkenordening wordt bij de Gereformeerden door de kerken zelve in haar synodale samenkomsten vastgesteld, omdat volgens hen de kerk ook het recht heeft, om te bepalen hoe de dienst in al zijn onderdeelen moet geoefend worden. De bemoeiing van koning Willem I is dan ook geen Gereformeerde actie geweest, maar een nadoen van de Duitsche methode. Willem I gaf, al gelooven wij met de beste bedoeling, een kerkelijke agenda, wat geheel en al in strijd was met de Gereformeerde beginselen. [24.

Agenda-strijd. In Pruisen is in het begin van de vorige eeuw een agenda-strijd gevoerd, welke in zeer nauw verband stond met den strijd over de Pruisische Unie. In 1814 was een commissie benoemd, om de liturgie vast te stellen voor de kerk. Het ontwerp werd in 1816, omdat koning Friedrich Wilhelm III er zeer mee sympathiseerde, in de garnizoenskerk en in de hofkerk ingevoerd. In 1821 geschiedde dit ook in het leger, maar toen waren enkele veranderingen aangebracht. De vraag, welke minister Altenstein in naam des konings richtte tot alle consistoriën, of deze namelijk met de agenda instemming betuigden, werd door slechts enkele beantwoord. Toen liet de koning zijn recht als landsvorst gelden, en zei, dat hij de agenda alzoo wilde (1822). Daarna brak de strijd los. Sommigen zooals Augusti, Ammon, Marheineke verdedigden de daad des konings, maar de beroemde theoloog Schleiermacher veroordeelde haar, omdat de gemeenten er niet in gekend waren. Niet een van de kerkelijke partijen was met de agenda tevreden. De Rationalisten waren er tegen, omdat de inhoud te behoudend was, de Piëtisten waren tegen alle beschreven vormen, de Lutherischen waren tegen de beschouwing van het Avondmaal en de Gereformeerden waren weder tegen de vele Lutherische ideeën, welke erin gevonden werden. Sinds 1827 trachtte de commissie de vele bezwaren op te heffen en daardoor zag in 1829 een agenda het licht, welke enkele tegenstanders, o. a. Schleiermacher, met haar veroordeelde. Nu werd de agenda dan ook in de Oostelijke provinciën ingevoerd, maar de strijd werd daardoor zeer hevige. Er kwam zelfs een afscheiding onder den predikant Scheibel e. a. tot stand. [24.

Agnosticisme, de leer van de onkenbaarheid der bovenzinlijke dingen, meer bepaald van God, van zijn bestaan en zijn wezen. Terwijl het atheïsme Gods bestaan loochent, onthoudt het agnosticisme van Huxley, Spencer, Darwin e. a. zich van een beslisse uitspraak (abstentionisme), wijl het verstand tot de kennis der zinlijk-waarneembare wereld beperkt is (criticisme, positivisme) en, daarbuiten tredend, zich in allerlei tegenstrijdigheden wikkelt (b. v. die tusschen absoluteitheid en persoonlijkheid). De Heilige Schrift leert echter zoowel de onbegrijpelijkheid Gods van wege zijn oneindige grootheid, Job 11 : 7; 26 : 14; 36 : 26; Joh. 1 : 18;

1 Tim. 6 : 16, als ook zijn kenbaarheid op grond van zijn algemeene en bijzondere openbaring, Hand. 14 : 17; Rom. 1 : 19, 20; Joh. 1 : 18. [29.

Agobard van Lyon. Agobard was aartsbisschop van Lyon (816—840). Hij was een bekwaam en zelfstandig godgeleerde. In zijn dagen waren de *ordalia* of *godsoordeelen* zeer geliefd. Het volk en de adel waren aan die ordalia zeer gehecht, maar Agobard verwierp ze en streed er tegen, omdat hij ze beschouwde als voortbrengselen van het bijgeloof. Hij bestreed ook de zucht naar weelde bij de priesters en de monniken. Een verklaard tegenstander was hij van de beeldenverering. Over de inspiratie der Heilige Schrift koesterde hij andere gedachten dan velen in zijn tijd voorstonden. Fredegis van Tours leerde een mechanische inspiratie, waarbij het alzoo werd voorgesteld, alsof de Heilige Geest zelf de woorden in den mond van den schrijver gelegd had. Daartegen kwam Agobard op.

In de leer der sacramenten ging hij echter van de oude kerk verschillen. Hij telde naast doop en avondmaal verschillende andere sacramenten, „in quibus salus et vita fidelium consistit”, d.w.z. waarin het heil en het leven der geloovigen bestaat.

Toen Felix, de voorstander van het Adoptianisme, die onder toezicht van Agobard gesteld was, gestorven was, schreef Agobard tegen de leerstellingen der Adoptianen.

Hij schreef ook twee boeken tegen de Joden: *de insolentia Judaeorum* en *de judaïcis superstitionibus*, maar hij kon Lodewijk den Vrome niet bewegen zijn genegenheid jegens de Joden prijs te geven.

Agobard liet zich meeslepen in een complot dat gesmeed was tegen Lodewijk. Hij werd daarom in 833 verbannen, maar twee jaren later ontving hij gratie.

Agobard heeft ook nog een strijd gevoerd met *Amalarius* van Metz over de liturgie. Hij wilde namelijk alles uit de liturgie verwijderen, wat niet volgens de Schrift was. [24.

Agricola (Rudolf), of Roelof Huisman, werd in 1442 te Baffel of Ballo in de Ommelanden geboren. Reeds vroeg bleek de schitterende aanleg van den knaap. Op jeugdigen leeftijd trok hij eerst naar Leuven en vervolgens naar Parijs. Hier werd hij door kennismaking en omgang een vriend en trouw vereerder van zijn landgenoot Johannes Wessel Gansfoort, *lux mundi* (het licht der wereld). De jaren 1476 en 1477 bracht Agricola in Italië door, waar hij op de hoogeschoolen van Ferrara en Padua de grootste geleerden van zijn tijd kon hooren. Hier leerde hij kennen Joh. Dalberg, den lateren kanselier van den keurvorst van de Paltz en bisschop van Worms. Op dringende uitnoodiging van dezen Dalberg toog Agricola in 1483 naar de Paltz, nu eens vertoovend te Heidelberg, dan weer te Worms. Hier zette hij zijn studien voort, tevens optredend als docent. Nog eens maakte hij een reis naar Italië, maar kort na zijn terugkeer overleed hij te Heidelberg (28 October 1485). De verdiensten van Agricola zijn ongetwijfeld groot. Niemand minder dan Erasmus zwaaide hem uitbundigen lof toe. Onder invloed van Gansfoort deed Agricola, hoewel meer filoloog (kenner vooral van 't Grieksch) dan theoloog,

veel aan de bestudeering van de Heilige Schrift, vooral van het Nieuwe Testament. Ook bespraken

Rudolf Agricola.

zij samen meermalen den teurigen toestand der kerk. Agricola vond de kerkelijke traditie in strijd met Gods Woord. Hij heeft zijn afkeuring uitgesproken over de misbediening, de leer der wezensverandering, het ongehuid-zijn der priesters en de leer van de verdienstelijkheid der goede werken. Uitmennende leerlingen zijn door zijn invloed gevormd. [18.

Agur, d. i. verzamelaar, vervaardiger van Spreuken 30, welke hij voor Ithiel (vs. 1) en Uchal, zijn scholieren, schijnt te hebben opgeschreven. Tegenover de dwaasheid, die alles meent te begripen, noemt hij zich zelve dwaas, onwetend en onverstandig; maar hij spreekt des te dieper van de raadselen der schepping en des menschelijken levens.

Ahala en Ahaliba (in het Hebreuwsch *Ohola* en *Oholiba*). Dit zijn de beteekenisvolle namen van twee zusters, dochters van een Kanaänietische moeder (Ez. 16 : 3, 4). Onder het beeld van deze twee zusters wordt het volk der tien stammen voorgesteld, dat ontrouw jegens God geworden was (Ez. 23), en Juda, het rijk der twee stammen, dat ook Jehova verlaten had. De naam van Juda is „Oholibah” en is gevormd uit den naam van de Kanaänietische vrouw van Ezau Oholibama (Gen. 36 : 2). In dien naam ligt de beteekenis „mijn tent”, dat beteekent, dat de Heere daar woonde. De andere naam „Oholah” beteekent „haar eigen tent”. In die twee namen ligt dus een tegenstelling. Juda mocht zich beroemen op den tempeldienst, Jehova woonde in den tempel; maar Israël had een „eigen tent” opgericht. [24.